

С. В. Глущенко

*кандидат юридичних наук,
начальник управління забезпечення діяльності
судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ БАЧЕННЯ РОЛІ ТА МІСЦЯ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ У СИСТЕМІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

За Конституцією України вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Це дає підстави стверджувати про конституційно визначену ланкову вищість вищих спеціалізованих судових органів серед інших спеціалізованих судів. У поєднанні з конституційними приписами щодо структури системи судів загальної юрисдикції та ланкового розташування в ній спеціалізованих судів можна дійти висновку, що вищі спеціалізовані суди очолюють відповідні системи спеціалізованих судів — господарських, адміністративних, цивільних і кримінальних.

Суттєве значення для визначення ролі вищих спеціалізованих судів у системі судової влади має поняття «система». У довідковій літературі це поняття тлумачиться, зокрема, так: а) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.), лад, режим (як форма суспільного устрою); б) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням [1, с. 207]. Отже, система — це цілісне і водночас структуроване на окремі відносно самостійні елементи явище.

Свого часу, досліджуючи поняття «система», вітчизняний науковець В. М. Сагатовський вказував на те, що вона є цілеспрямованою, функціонуючою конструкцією, спроможною вирішувати проблемні ситуації за умови наявності відповідних зовнішніх обставин [2]. Учені радянського періоду неодноразово зазначали про особливості системи. Так, В. Г. Афанасьєв

звертав увагу на виникнення її нових якостей, що не властиві її складовим (елементам) [3, с. 24]. У свою чергу, М. Г. Гаазе-Рапопорт акцентував увагу на двох компонентах системи — сукупності об'єктів та взаємозв'язках між ними [4], а В. С. Тюхтін під системою розумів сукупність пов'язаних між собою різних компонентів, що певним чином впорядковані та формують єдину множину, яка наділена новими якостями та функціями [5, с. 11]. Це, так би мовити, загальна характеристика поняття «система», яка є цілісним утворенням. Зауважимо, що вона набуває нових інтегрованих якостей, які непритаманні її первинним складовим, та проявляється завдяки їх взаємодії у системі, а з філософської точки зору самі складові утворюють певний зв'язок, єдність [6, с. 329].

До основного поняття «система» можна віднести і соціальну систему. Професор Ю. О. Тихоміров зауважив, що існування та розвиток соціальних систем неможливе поза інтенсивним обміном інформацією між системою в цілому та середовищем, між елементами всередині системи та кожного з них із середовищем. Тим самим забезпечується зв'язок суб'єктів та об'єктів системи [7, с. 33]. Тісно пов'язаною із згаданими рисами є ознака відкритості соціальних систем, оскільки вони інтенсивно обмінюються з навколишнім середовищем людьми, предметами та повідомленнями. Як зазначає вітчизняний дослідник В. Г. Щекін, ступінь їх відкритості різний і він залежить від об'єктивних та суб'єктивних факторів. До перших належать природні обмеження, що зумовлені необхідністю дотримуватися державної, службової та професійної таємниці тощо; до других — штучні, надумані обмеження [8, с. 328].

Отже, усі соціальні системи у принципі керовані. Однак ефективність такої системи теж визначається об'єктивними та суб'єктивними факторами. Зокрема важливе значення у цьому аспекті мають структура, функції, правовий статус цієї системи, а також її здатність до самоуправління, тобто до підтримки своєї цілісності, в умовах зовнішніх та внутрішніх збурюючих впливів.

Деякі вчені висловлюють думку, що соціальна система «це не просто поєднання великої кількості одиниць, у межах якого кожна одиниця підпорядкована законам причинно спрямованих зв'язків, а єдність відносин та зв'язків окремих частин, що детермінують можливість реалізації функції певної складності, виникнення якої стимулюється та обумовлюється існуванням структури з високим ступенем концентрації взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів» [9, с. 5, 6].

Це стосується і систем спеціалізованих судів, яким притаманні певні ознаки, що виокремлюють їх з-поміж інших систем: 1) особливий порядок утворення спеціалізованого суду як елемента системи та його ліквідації; 2) наявність спільного завдання — забезпечення права на справедливий суд; 3) наявність спільних принципів функціонування для всіх її елементів (судів); 4) особливості взаємозв'язків: а) внутрішніх — між її елементами (судами); б) зовнішніх — між окремими елементами (судами) системи та окремими елементами інших, несудових систем держави, та між нею й іншими системами, що існують у державі. Керуючись цим, можна стверджувати, що система судів загальної юрисдикції — це сукупність судів усіх видів, рівнів та спеціалізацій, що становлять єдине ціле, мають спільне завдання, яким є забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, об'єднаних спільним способом реалізації судової влади — правосуддям, та спільною формою реалізації правосуддя — судочинством.

Системі судів загальної юрисдикції притаманні такі властивості, як моноцентризм, ієрархічність, багаторівневність та структурованість. Щодо поняття моноцентризму, яке було вперше застосоване Н. В. Сібільовою [10], слід зазначити, що на відміну від біцентризму, який існував понад десять років, коли систему загальних судів очолював Верховний Суд України, а систему господарських (арбітражних) — рівний йому за статусом Вищий господарський (тоді арбітражний) суд України, то тепер на виконання конституційних положень Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, до якої входять і вищі спеціалізовані суди зі своїми системами судів. Всі інші суди, зокрема вищі спеціалізовані суди разом зі своїми системами (апеляційними та місцевими судами), є судами загальної юрисдикції. Разом із Верховним Судом України вони утворюють єдину систему судів загальної юрисдикції, що й обґрунтовує її моноцентризм.

Принцип моноцентризму тісно переплітається з принципом ієрархічності, що також притаманний судовій системі. Загалом поняття «ієрархічність» застосовується у тому випадку, коли необхідно вказати на певне підпорядкування. У системі судів загальної юрисдикції це означає послідовну побудову судів від найнижчих до найвищого відповідно до наділених законом повноважень. Але Законом України «Про судоустрій і статус судів» фактично знівелювано адміністративну ієрархічність у судовій системі. Так, вищий спеціалізований суд не має права здійснювати будь-яке адміністра-

тивне втручання у діяльність судів нижчого рівня, тому про ієрархічність у системах спеціалізованих судів і в системі судів загальної юрисдикції загалом можливо стверджувати тільки у процесуальному аспекті. Отже, ієрархічність у судовій системі може означати виключно процесуальну обов'язковість рішень вищих судів для нижчих.

Щодо поняття багаторівневості у системі судів загальної юрисдикції, то перший рівень цієї системи становлять місцеві суди, до якого відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус судів» належать районні, міжрайонні суди, районні у містах, міські та міськрайонні суди, окружні адміністративні та місцеві господарські суди. Другий рівень становлять апеляційні суди, утворені в апеляційних округах згідно з указом Президента України. До третього рівня цієї системи належать вищі спеціалізовані суди, основне завдання яких — перегляд судових рішень у касаційному порядку, а найвищий щабель посідає Верховний Суд України, який переглядає рішення судів касаційної інстанції у разі неоднакового застосування норм матеріального і процесуального права. Таким чином, судова система судів загальної юрисдикції є чотирирівневою.

Принцип структурованості окреслює внутрішню побудову кожного із елементів системи (відповідних судів). Ця будова хоч і є загальною для всіх судів загальної юрисдикції, однак може мати свої особливості. Наприклад, від кількості суддів у відповідному суді залежить наявність одного чи більше (але не більше двох) заступників голови суду, а від ланкового розташування суду залежить вирішення питання про утворення судових палат.

Істотні зміни, яких зазнала судова система із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус судів», суттєво вплинули на повноваження вищих спеціалізованих судів. До того ж офіційне тлумачення таких понять, як «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», викладене у Рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010, дало можливість по-новому оцінити та осмислити повноваження Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів. На думку органу конституційної юрисдикції, конституційний статус Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції. Тому функціонування вищих спеціалізованих судів як судів касаційної інстанції узгоджується зі стадіями судочинства.

Аналіз положень Закону України «Про судоустрій і статус судів» у поєднанні з повноваженнями судових органів різних інстанцій та наведеним

Рішенням Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що реалізація вищими спеціалізованими судами касаційної функції судочинства надає їм і інші повноваження, які є похідними від здійснення правосуддя. Так, до компетенції вищого спеціалізованого суду належить повноваження щодо забезпечення однакового застосування судами у своїй діяльності норм Конституції України та законів України шляхом надання методичної допомоги на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики.

На підставі судової практики, яка складається судом касаційної інстанції, у вищого спеціалізованого суду виникає повноваження надавати спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції. Отже, є необхідність структурувати повноваження вищого спеціалізованого суду, які можливо вважати позапроцесуальними: 1) вивчення та узагальнення судової практики; 2) аналіз судової статистики; 3) надання методичної допомоги судам нижчого рівня; 4) надання рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня з питань застосування законодавства щодо вирішення справ. Ці повноваження паритетно розподілені між усіма вищими спеціалізованими судами.

Такий підхід законодавця щодо віднесення зазначених повноважень до компетенції саме вищих спеціалізованих судів є цілком логічним. Діючи як суди касаційної інстанції, вищі спеціалізовані суди розглядають справи відповідної судової спеціалізації в касаційному порядку згідно з процесуальним законом, а тому мають безпосередній доступ до судової практики та можливість її формування і коригування.

Теоретики права неодноразово зазначали, що забезпечення єдності судової практики в національній правовій системі може стати реальністю лише за умови об'єднання зусиль на різних напрямках юридичної та політико-правової діяльності [11]. Зокрема, В. В. Сердюк через дефініцію «завдання Верховного Суду України» та з урахуванням міжгалузевого характеру його організації окреслив роль Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, яка, на думку автора, полягає в досягненні однакового застосування законодавства всіма судами загальної юрисдикції [12, с. 134]. Разом із тим відсутність на сучасному етапі у Верховного Суду України повноважень щодо надання методичної допомоги судам нижчих інстанцій та рекомендаційних роз'яснень обумовлена тим, що законодавець відніс їх до компетенції вищих спеціалізованих судів як судів касаційної інстанції.

Підлягає ґрунтовному дослідженню і проблема визначення місця вищих спеціалізованих судів у системі судової влади. З цього приводу слід звернути увагу на дисертаційні праці В. В. Сердюка, І. В. Назарова, В. Д. Бринцева, О. Б. Прокопенка та інших науковців [12–15]. Водночас необхідно констатувати, що ця проблема авторами досліджувалася в напрямках правового статусу Верховного Суду України, в аспекті проведення порівняльного аналізу судових систем країн Європейського Союзу й України, організаційного забезпечення судової влади, реалізації права на справедливий суд. Тому, на нашу думку, актуальним є визначення місця вищих спеціалізованих судів у системі судової влади як вищих судових органів серед відповідних спеціалізованих судів.

Для поглибленого дослідження зазначеного питання необхідно звернутися до співвідношення понять «найвищий» та «вищий» у контексті діяльності Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів. Приписи ст. 125 Конституції України не розкривають поняття «вищий». Поняття «найвищий» довідкові джерела тлумачать як вищий за всіх, у найвищому ступені; у правовому розумінні щодо діяльності судової системи — вищий за всі судові органи. Щодо цього В. В. Сердюк зазначає, що значення терміна «найвищий» обумовлює найвищість Верховного Суду України серед усіх судів, об'єднаних у систему судових органів загальної юрисдикції [16, с. 69].

У свою чергу, поняття «вищий» довідкова література трактує як найголовніший, керуючий; у судовій системі — вища судова інстанція, вищий суд [17, с. 133, 347]. Отже, констатуємо, що суттєвої змістовної різниці у правовому тлумаченні понять «найвищий» і «вищий» не простежується. На нашу думку, це пов'язано з тим, що нормами процесуального законодавства Верховний Суд України у формально-юридичному плані не визначається найвищою судовою інстанцією, але фактично має найвищий статус у системі судів загальної юрисдикції, що продубльовано на законодавчому рівні. Тому необхідно окреслити відповідні ознаки вищого статусу вищих спеціалізованих судів.

Перша ознака — вищість у розумінні побудови судових ланок. Так, за змістом Основного Закону передбачено функціонування відповідно до закону місцевих та апеляційних судів, також визначено, що вищі спеціалізовані суди є вищими судовими органами серед спеціалізованих судів. Безперечно, всі спеціалізовані суди входять до системи судів загальної юрисдикції, а конкретизацію зазначеного конституційного положення відображено у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Додамо, що відповідні вищі спеціалізовані суди фактично є вершинами відповідних судових юрисдикцій. Водночас законодавець чітко розмежовує ці юрисдикції, визначаючи, як правило, для кожної з них окремий вищий спеціалізований суд.

Разом із тим проблемою є визначення вищого спеціалізованого суду як очільника у цивільній і кримінальній юрисдикції. Так, у нормах зазначеного Закону закріплено положення про спеціалізацію судів загальної юрисдикції, які мають компетенцію розглядати цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. У свою чергу, конкретизовано види і склад місцевих судів, а також виокремлено серед місцевих загальних судів районні, міжрайонні, районні у містах, міські та міськрайонні суди. Таким чином, законодавець пов'язує вирішення зазначених категорій справ виключно із компетенцією місцевих загальних судів. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» містяться положення про апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення, які утворюються відповідно до указу Президента України в апеляційних округах. Продовженням утілення такого підходу є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Враховуючи зазначене, цей суд можливо визнати очільником судів і цивільної, і кримінальної юрисдикцій, а також судових органів, які вирішують по суті та переглядають в апеляційному порядку справи про адміністративні правопорушення.

Другою ознакою вищого статусу вищих спеціалізованих судів є їх інстанційне розташування. На конституційному рівні інстанційність прямо не передбачена серед принципів побудови системи судів загальної юрисдикції. Разом із тим цей судоустрійний принцип відображено у приписах Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Видається, що законодавець допустив буквальне розширення кількості конституційних принципів побудови системи судів загальної юрисдикції, додавши до територіальності та спеціалізації, передбачених Конституцією України, ще один принцип — інстанційність. На нашу думку, законодавче впровадження цього принципу стало результатом системного тлумачення норм Основного Закону, які визначають ланкову та інстанційну основи функціонування судової влади.

Щодо принципу інстанційності та визначення місця вищих спеціалізованих судів як судів касаційної інстанції є потреба повернутися до Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2010 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення тер-

мінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України, від 11 березня 2010 р. Конституційний Суд України, розглянувши справу у контексті реалізації касаційною інстанцією своїх процесуальних прав у межах касаційного провадження, зазначив, що таке провадження передбачено виключно для перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій. Звернуто увагу, що правомірним може бути тільки одноразове касаційне оскарження та перегляд рішень відповідних судів.

Крім того, Конституційний Суд України зазначив, що статус Верховного Суду України як найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції. На нашу думку, це підтверджує позицію щодо визначення вищих спеціалізованих судів саме судами касаційної інстанції.

Третьою ознакою вищості статусу вищих спеціалізованих судів є виключність їх рішень у межах судової спеціалізації. Встановлена на законодавчому рівні можливість оскарження рішень судів загальної юрисдикції регламентована нормами процесуального законодавства, які визначають, що суд касаційної інстанції може переглядати судові рішення тільки з питань правильності застосування норм матеріального і процесуального права. Для реалізації касаційних повноважень для суду касаційної інстанції передбачено широкий арсенал правових засобів, які регламентовано у процесуальних законах. Тому слушною є думка вітчизняних дослідників, зокрема І. І. Ємельянової, про те, що такі повноваження називають своєрідним «правовим наглядом» за судовим рішенням [18]. Отже, до повноважень суду касаційної інстанції належать права, перелік яких є вичерпним, і вчиняються лише у межах касаційного провадження. Загалом, як зауважує професор В. В. Комаров у контексті дослідження касаційного оскарження у цивільному судочинстві, касаційне провадження є полісистемним феноменом, який значною мірою залежить від розвитку суспільно-політичних, економічних і культурних явищ, які не можуть бути сталими [19, с. 607–608]. Тому проблема функціонування інституту касації перш за все пов'язана з її багатогранністю та різністю підходів до її правового регулювання, які мають як законодавчу, так і правозастосовну природу. Враховуючи це, саме фронтальне відображення нормативно-правового регулювання виходить на перший план, оскільки законодавчі приписи визначають межі діяльності суду касаційної

інстанції у дозволеному державою напрямі з метою реалізації конституційного положення щодо касаційного перегляду судових рішень.

Як самостійна ознака сприймається надання процесуальної можливості вищому спеціалізованому суду реалізувати свою компетенцію щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, постановленими ним як судом касаційної інстанції.

Наступна ознака — це єдність структури вищих спеціалізованих судів. Організаційні аспекти діяльності вищих спеціалізованих судів як судів третьої ланки викладені у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Водночас структура вищого спеціалізованого суду відрізняється від структури суду апеляційної ланки, але при цьому є ідентичною структурі Верховного Суду України, оскільки додатково передбачена діяльність пленуму та Науково-консультативної ради. Отже, організаційна структура вищих спеціалізованих судів є однаковою, за винятком кількості утворюваних на підставі Закону судових палат та визначення їх спеціалізації.

Ще однією ознакою є підзаконний порядок регулювання територіального розташування вищих спеціалізованих судів. Необхідно звернути увагу, що це питання у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» не визначається. Тому територіальне розташування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у м. Києві визначено Указом Президента України від 12 серпня 2010 р. № 810/2010. Розміщення у м. Києві Вищого адміністративного суду України передбачено Указом Президента України від 1 жовтня 2002 р. № 889/2002. Вищий господарський суд України розміщується у м. Києві на підставі Указу Президента України від 11 липня 2001 р. № 511/2001, а згодом — Указу Президента України від 11 липня 2010 р. № 811/2010. Отже, територіальне розташування вищих спеціалізованих судів визначається не на рівні закону, а встановлюється підзаконними нормативно-правовими актами — відповідними указами Президента України.

Процесами державотворення передбачаються не лише оновлення чи поліпшення окремих елементів державного управління, які неналежно функціонують, а й радикальне переформатування державних механізмів, зокрема правового забезпечення регулювання централізації та децентралізації, що фактично є індикатором ефективності державного управління. Оптимальне співвідношення централізації та децентралізації судової влади і місце в ній вищих спеціалізованих судів є визначальним аспектом формування демократичної моделі управління, поступального розвитку громадянського суспільства.

У контексті нашого дослідження є потреба співвіднести поняття «централізація» та «децентралізація», незважаючи, на перший погляд, на їх антонімічність. Так, юридичні енциклопедичні видання централізацію визначають як зосередження керівництва, управління, організації певних суспільних, політичних процесів в одних руках, нагромадження будь-чого в єдиному центрі; концентрація більшості функцій соціального та державного управління, відповідних повноважень у центральних владних структурах (органах, установах тощо). Характерною ознакою визначається наявність переважно вертикальних зв'язків, за яких верхні рівні влади наділені широкими повноваженнями у прийнятті рішень, а їх директиви є обов'язковими для нижчих рівнів. За такого принципу здійснення влади система управління та організація її функціонування ґрунтуються на безперервному, постійно діючому і достатньо стійкому зв'язку підпорядкованості (субординації) кожної ланки управлінської системи єдиному органу управління [20, с. 350].

Також необхідно звернути увагу на позицію видатного австрійського філософа і юриста Г. Кельзена, який, розмірковуючи про сутність централізації, зауважив, що це питання є первісною проблемою просторової сфери чинності правових норм, що утворюють правопорядок. На думку автора, централізація сягає свого найвищого ступеня, коли всі функції виконуються одним органом, зокрема коли всі норми правового порядку — і загальні, й індивідуальні — приймає та застосовує один і той самий суб'єкт [21, с. 337–341].

Водночас у літературі відсутнє єдине розуміння децентралізації. Це поняття загалом визначається як процес перерозподілу (диспергування) функцій, повноважень від центрального управління. Довідкові тлумачні видання визначають децентралізацію як систему управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів влади; скасування або послаблення централізації [22]. Отже, досліджувані поняття не мають антонімічного змісту в правовому сенсі, а сутність децентралізації полягає у її функціональності та сприймається як частина централізації відповідно до способів застосування останньої.

Загалом аналіз юридичної літератури доводить недостатність наукових досліджень у питанні децентралізації судової влади. Більше того, у низці публікацій аргументується позиція, згідно з якою судова влада повинна бути лише централізованою і мати єдиний центр — Верховний Суд України як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції [23]. Безумовно, у цьому випадку ми не ставимо під сумнів правовий статус Верховного Суду України. Більше того, актуальним є питання про підсилен-

ня його ролі в системі судів загальної юрисдикції. Разом із тим різноплановості та фаховості дискусії притаманні глибина й обсяг тих аргументів, які висувуються з метою формування та підтримання тієї чи іншої наукової позиції. Тому ми вважаємо за необхідне охарактеризувати поняття децентралізації судової влади в контексті діяльності вищих спеціалізованих судів.

Керуючись тим, що централізацію і децентралізацію потрібно розглядати як цілісний феномен, на нашу думку, для нормального функціонування судової системи є потреба застосувати такий підхід, який би увібрав у себе як елементи централізації, так і децентралізації. Так, у науці адміністративного права досить давно домінують позиція, сутність якої відображається у вченні про побудову структури державного управління трьох рівнів: національний, регіональний і місцевий. Кожному із зазначених рівнів відповідає власна, автономна сфера компетенції [24].

Рівні управління можуть створюватися і функціонувати принципово незалежно один від одного (федеральна модель) чи в межах єдиної адміністративно-державної системи (унітарна модель) [25, с. 151–155]. Водночас з урахуванням напрацювань теорії систем (зокрема принципів організаційної безперервності, взаємодоповнюючих відносин, моноцентризму [26, с. 122, 198, 273], зовнішнього доповнення [27, с. 109], а також законів необхідної різноманітності [28] та ієрархічних компенсацій [29] владні структурні одиниці у системному вимірі формують своєрідну піраміду, основою якої є численна кількість одиниць місцевого рівня, наступний складається із меншої кількості елементів, а увінчує всю структуру одна або кілька структурних складових з відповідними зв'язками.

На організацію судової системи України впливають різні суспільні чинники, пов'язані з історичними, культурними, економічними, ментальними факторами, які формують особливості правової системи загалом. Тому і відносини між органами правосуддя в рамках судової системи вбирають у себе як позитивні, так і негативні наслідки такої організації. В умовах реалізації практичних кроків у напрямі євроінтеграції, потреби децентралізації судової влади, переорієнтації діяльності судових органів у площину їх функціонування як системи справедливого судочинства та необхідності дотримання при цьому конституційних принципів побудови системи судів загальної юрисдикції виникає питання про удосконалення взаємозв'язків між судами нижчих рівнів і вищими спеціалізованими судами та між останніми і Верховним Судом України крізь призму Основного Закону держави.

Як зазначено у Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів», система судів загальної юрисдикції будується за принципа-

ми територіальності, спеціалізації та інстанційності. У цьому аспекті важливою є позиція органу конституційної юрисдикції, на думку якого, принцип територіальності передбачає територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції та обумовлюється потребою у забезпеченні доступу до правосуддя на всій території України; принцип спеціалізації полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства. Принцип інстанційності розуміється органом конституційної юрисдикції як організація судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої, оскільки аналіз відповідних положень Конституції України дає можливість дійти висновку, що у них передбачено не тільки принципи територіальності та спеціалізації, а й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції [30]. Крім того, побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства відповідними формами провадження (зокрема в апеляційній і касаційній інстанціях) [31].

Отже, у такому розумінні можна стверджувати про наявність процесуальних та позапроцесуальних відносин у системі судів загальної юрисдикції. Низка досліджень, проведених у галузі адміністративного права, спрямовує науковий пошук до видового розгалуження адміністративно-правових відносин, які виникають між відповідними суб'єктами, поділяючи їх, зокрема, залежно від способу досягнення кінцевого результату перебування органів у відносинах на координаційні, субординаційні та реординаційні.

Так, координаційні відносини можуть вибудовуватися за вертикаллю і горизонталлю. При цьому зазначається, що координаційні управлінські відносини за вертикаллю є двох видів: за наявності організаційного підпорядкування між відповідними органами та за відсутності такого підпорядкування [32, с. 8]. Щодо системи судів загальної юрисдикції, то можливо стверджувати про наявність лише другого виду вертикальних відносин, тобто без організаційного підпорядкування судів нижчих ланок судам вищих ланок.

Субординаційні відносини визначаються як відносини, в яких управлінський вплив здійснюється керуючим суб'єктом щодо іншого — керованого суб'єкта, що йому підпорядковується. Такі відносини спрямовані на досягнення кінцевого результату діяльністю однієї зі сторін відносин (наприклад, необхідність досягнення єдності правозастосування). Суттєво, що сторони у субординаційних відносинах не є рівноправними.

У свою чергу, наявність реординаційних відносин є наслідком здійснення зворотного впливу, що є і правом, і обов'язком стосовно керуючого

суб'єкта, на який покладається обов'язок реагувати на такий вплив. Так, про необхідність проведення узагальнення із того чи іншого питання, яке виникло у судовій практиці, апеляційним судом може бути повідомлено вищому спеціалізованому суду і він повинен відреагувати на таку потребу, оскільки саме на нього покладено відповідне повноваження у межах судової спеціалізації.

При субординаційних відносинах управлінський вплив здійснюється керуючим суб'єктом щодо керованого суб'єкта, а за наявності реординаційних відносин керований суб'єкт впливає на керуючого, при цьому реординаційні відносини можуть існувати самостійно і поза субординаційними. Отже, управлінський вплив за наявності субординаційних відносин є обов'язком керуючого суб'єкта, а в реординаційних відносинах, враховуючи зворотний вплив, може бути і правом керованого суб'єкта, і його обов'язком.

Крім того, в наукових дослідженнях звертається увага на те, що характер координаційних, субординаційних та реординаційних відносин у працях фахівців у галузі адміністративного права розкривається через поняття «підпорядкування» [33, с. 37; 34, с. 91–93]. Щодо судової системи, то у цьому аспекті можливо стверджувати про здійснення окремих, різних за змістом повноважень всіма без винятку судовими органами (розгляд справ у першій, апеляційній, касаційній інстанціях та перегляд судових рішень Верховним Судом України, надання методичної допомоги, аналіз судової статистики тощо).

Таким чином, у науці адміністративного права серед різноманіття адміністративно-правових відносин щодо частини з них, які впливають із принципів побудови судів загальної юрисдикції, вирізняють відповідні кожному із них принципи конкретного виду адміністративних відносин щодо взаємодії судових органів: а) принцип територіальності — координаційні відносини; б) принцип спеціалізації — координаційні відносини; в) принцип інстанційності — субординаційні, координаційні, реординаційні відносини [35, с. 254].

Координаційні відносини, які виникають внаслідок реалізації принципів територіальності та спеціалізації, складаються між судами одного рівня та/або однієї чи кількох спеціалізацій. Цим підкреслюється рівноправність суб'єктів прикладання управлінського впливу та необхідність співпраці. Прикладом такої реалізації може бути співпраця вищих судових органів у контексті прийняття спільних постанов пленумів цих судів щодо тих питань, які є актуальними для правозастосування у суміжних, близьких за своєю сутністю галузях права та вирішуються у межах тих чи інших судових юрисдикцій. Тому необ-

хідно визнати позитивною практику ВССУ, яким започатковано проведення робочих зустрічей з представниками інших вищих спеціалізованих судів з метою напрацювання переліку питань правозастосування, що потребують спільних пленарних роз'яснень, зокрема стосовно розмежування окремих видів спорів, підвідомчих судам адміністративної і цивільної, господарської та цивільної, адміністративної і кримінальної юрисдикцій [36].

Іншим змістом наповнюються відносини, що виникають при реалізації принципу інстанційності, оскільки за будь-яких обставин у своїй сутності вони мають відображення результатів діяльності судів у межах того чи іншого судового процесу. Крім того, відносини, які є похідними від принципу інстанційності, мають ситуативний характер, а їх специфіка окреслюється особливостями кожного з видів судового процесу. Аналізуючи відносини, пов'язані з реалізацією принципу інстанційності, зауважимо, що субординаційні відносини мають досить специфічне відображення, оскільки ґрунтуються як на виконанні положень процесуального законодавства, так і законодавства про судоустрій. У цьому випадку діє чіткий вертикальний розподіл повноважень, зважаючи на приписи відповідних норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Так, згідно із зазначеним Законом апеляційний суд, зокрема, аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства. Водночас до повноважень місцевого суду зазначені напрями діяльності не належать (ст. 22 Закону).

У свою чергу, вищий спеціалізований суд, крім аналізу судової статистики та вивчення й узагальнення судової практики, вправі надавати методичну допомогу судам нижчих рівнів з метою однакового застосування норм Конституції та законів України, а також надавати місцевим і апеляційним судам рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Координаційні відносини, які впливають із практичного втілення принципу інстанційності, мають місце, наприклад, у тому разі, коли суд вищого рівня звертається до суду нижчої ланки за наданням статистичних даних або даних, пов'язаних з проблемами правозастосування, чи з інших питань судової діяльності. Суттєво, що злагодженість діяльності судових органів однієї судової юрисдикції повною мірою фокусується у вищому спеціалізованому суді, оскільки на нього законодавством покладено відповідальність за якість здійснення правосуддя у межах тієї чи іншої судової юрисдикції. Фактично координаційні відносини між вищими спеціалізованими судами та судами нижчих рівнів у межах однієї юрисдикції полягають

у взаємній допомозі щодо вирішення тих чи інших проблем, які виникають у сфері правозастосування. У такому розумінні вищий спеціалізований суд є центром координації зусиль із виявлення причин їх виникнення та подолання негативних наслідків у діяльності судових органів.

Реординаційні відносини, що походять із реалізації принципу інстанційності, також мають особливості. З урахуванням того, що відносини такого виду є взаємодоповнюючими в аспекті функціонування судів нижчих рівнів і вищих спеціалізованих судів, можливо визначити їх сутність за звичайних та особливих обставин. До перших необхідно віднести, зокрема, звернення судів нижчих рівнів за роз'ясненнями щодо окремого проблемного питання. У цьому випадку вищий спеціалізований суд повинен аргументовано надати відповідь, сформувавши таким чином реординаційні відносини, похідні від принципу інстанційності.

До другого виду реординаційних відносин слід віднести ті з них, які виникають за особливих обставин. На підставі положень Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції», у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції законодавець визнав необхідним змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних тим судам, які розташовані у районі проведення антитерористичної операції [37]. На нашу думку, цей Закон є нормативно-правовим актом особливого характеру, оскільки регулює питання діяльності судових органів виключно під час проведення антитерористичної операції. Керуючись цим, ми вважаємо, що реординаційні відносини між судами нижчих рівнів і вищими спеціалізованими судами в контексті виконання приписів зазначеного Закону мають ознаки виняткових. Підтвердженням наведеного є видані на виконання його норм головами вищих спеціалізованих судів розпорядження щодо визначення підсудності окремих категорій судових справ [38, 39].

Також необхідно звернути увагу на сутність відносин, які виникають внаслідок утілення конституційних принципів побудови судової системи в аспекті діяльності Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів. Зауважимо, що координаційні відносини щодо цих судів мають специфічні властивості. По-перше, це відносини між вищими судовими органами держави, оскільки, керуючись конституційними положеннями, вони можуть мати свій початок і подальший розвиток лише крізь призму Основного Закону. Прикладом таких відносин можуть слугувати норми Закону України від 7 лютого 2002 р. «Про судоустрій України», згідно з якими Пленум

Верховного Суду України мав повноваження визнати нечинними роз'яснення з питань застосування законодавства, викладені у постановах пленумів вищих спеціалізованих судів.

По-друге, досліджувані відносини щодо координації в контексті реалізації принципів територіальності та спеціалізації можуть виникати в результаті вирішення спільних завдань судовими палатами Верховного Суду України і вищими спеціалізованими судами. Виконання таких завдань фокусується на координації зусиль щодо зміцнення статусу суддів, їх незалежності, престижі суддівської професії, підвищенні рівня кваліфікації суддів тощо.

Крім того, похідні від принципу інстанційності відносини вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України, перш за все, характеризуються особливим статусом останнього як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції. Однак це не може свідчити про виникнення конкурентних відносин між вищими спеціалізованими судами як вищими судовими органами в окремих судових спеціалізаціях і Верховним Судом України.

На нашу думку, в цьому випадку коректно вести мову про субординаційні відносини виключно у процесуальному плані взаємодії вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України. Це означає, що не допускається розстановка «сил» за принципом старший-менший, а пріоритетом має бути тільки виконання вимог закону. Ми вважаємо, що останнім часом субординаційні відносини в судовій системі зазнали змін, оскільки, наприклад, зі скасуванням законодавчого положення про надання Верховним Судом України роз'яснень у вищих спеціалізованих судів з'явилася можливість доводити свої правові позиції (які можуть і відрізнятися від позиції Верховного Суду України) безпосередньо судам нижчих рівнів, але як рекомендації. Водночас відносини субординації збережені у процесуальному законодавстві, зокрема щодо обов'язковості рішення Верховного Суду України, прийнятого за наслідками розгляду заяви про перегляд судових рішень.

Тісно пов'язаними з реалізацією принципу інстанційності є координаційні та реординаційні відносини, що виникають між вищими спеціалізованими судами і Верховним Судом України. На нашу думку, основними напрямками координаційної взаємодії є такі: 1) офіційне інформування через засоби масової інформації та на власних веб-сайтах про діяльність згаданих судів; 2) формування позитивного іміджу судової влади загалом, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів; 3) інформаційне забезпечення діяльності пленумів, зборів суддів, голів цих судів; 4) забезпечення відкри-

тості та прозорості діяльності, досягнення і дотримання демократичних стандартів у контексті комунікації між Верховним Судом України і вищими спеціалізованими судами; 5) спільна діяльність у питаннях підготовки роз'яснень норм законодавства та надання методичної допомоги судам нижчих рівнів.

Для виникнення реординаційних відносин визначальними можуть бути два фактори: 1) нагальна необхідність спільного обговорення проблем правозастосування з метою напрацювання єдиних правових позицій. Однак на сьогодні такі заходи майже не проводяться, а якщо і мають місце, то на інших комунікаційних майданчиках (семінари, конференції, круглі столи), що є недостатнім. Водночас ми вважаємо, що питання запобігання та боротьби з корупцією у суддівському корпусі великою мірою залежить від єдності судової практики, від окресленого її формату. Тому коли суддя обізнаний із тим, що саме у визначеному напрямі він повинен застосувати ту чи іншу норму закону, щоб вирішити спір, то кількість випадків корупції у судовій системі стала б меншою; 2) необхідність постійного підвищення кваліфікації суддів вищих спеціалізованих судів є актуальною, оскільки неможливо якісно організувати такі заходи лише за участю науковців на базі Національної школи суддів України та окремих суддів у відставці [40]. Для судді суду касаційної інстанції вкрай важливим є спілкування із колегами-суддями Верховного Суду України щодо проблемних питань правозастосування. Тому в аспекті реординаційних відносин між вищими спеціалізованими судами і Верховним Судом України постійна участь суддів Верховного Суду України у підготовці та підвищенні кваліфікаційного рівня суддів вищих спеціалізованих судів є виправданою і необхідною.

Враховуючи наведене, роль вищих спеціалізованих судових органів у системах відповідних спеціалізованих судів узагальнено можна викласти так:

1. Вищі спеціалізовані судові органи очолюють відносно автономні системи спеціалізованих судів, які структурно складаються із судів нижчих рівнів — місцевої та апеляційної ланки. Водночас за реалізації у системі судів загальної юрисдикції принципу моноцентризму (Верховний Суд України є найвищим судовим органом у цій системі) ці суди очолюють тільки визначені спеціалізовані судові вертикалі, що становлять систему відповідної судової спеціалізації, визначеної за галузевим критерієм.

2. Вищі спеціалізовані суди є третьою ланкою у системі судів загальної юрисдикції. Це дає підстави стверджувати про необхідність узгодженої побудови судових ланок та судових інстанцій, що є практичним утіленням

приписів Конституції України щодо структури системи судів загальної юрисдикції та інстанційного розташування відповідного суду — вирішення спору по суті, апеляційний, касаційний перегляд судових рішень. Разом із цим у Законі України «Про судоустрій і статус судів» відсутня вказівка, яка була у попередній його редакції, що ці суди розглядають справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом. Натомість передбачено, що вищий спеціалізований суд здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом.

3. Вищі спеціалізовані суди, крім здійснення правосуддя, наділені повноваженнями, які є похідними від їх касаційних повноважень у сфері судочинства. Такі повноваження стосуються вивчення та узагальнення судової практики, аналізу судової статистики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня, а також надання рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня з питань застосування законодавства щодо вирішення справ, паритетно розподілено між усіма вищими спеціалізованими судами. Таким чином, вищий спеціалізований суд як суд касаційної інстанції має можливість за результатами розгляду відповідних категорій справ формувати, коригувати як власну судову практику, так і практику судів нижчих рівнів. Наведене обумовлює потребу здійснення узагальнень судової практики та надання за їх результатами рекомендаційних роз'яснень пленумом вищого спеціалізованого суду, які стосуються вирішення відповідних категорій справ.

Отже, до ознак, які характеризують місце вищих спеціалізованих судів, можна віднести такі:

1. Вищість у розумінні побудови судових ланок, яка ґрунтується на положеннях Основного Закону, що передбачають функціонування відповідно до закону місцевих та апеляційних судів, а також визначають вищі спеціалізовані суди вищими судовими органами серед спеціалізованих судів.

2. Інстанційне розташування вищих спеціалізованих судів як судів касаційної інстанції, що ґрунтується на законодавчому впровадженні принципу інстанційності. Це є результатом системного тлумачення і нормативного поєднання норм Основного Закону, які визначають відповідно ланкову та інстанційну основи функціонування судової влади.

3. Виключність рішень вищих спеціалізованих судів у межах судової юрисдикції. Сутність цього твердження полягає в тому, що шляхом нормативно-правового регулювання законодавець визначає межі процесуального впливу суду касаційної інстанції у дозволеному державою напрямі з метою реалізації конституційного положення щодо касаційного перегляду рішень у межах окремої судової спеціалізації.

4. Можливість перегляду вищим спеціалізованим судом власних судових рішень за нововиявленими обставинами, постановлених ним як судом касаційної інстанції. Такий вид перегляду здійснюється у процедурі касаційного перегляду судових рішень.

5. Єдність структури вищих спеціалізованих судів, яка є ідентичною для кожного з цих судових органів. Різниця у структурній побудові вищих спеціалізованих судів полягає тільки у кількості та напрямках діяльності судових палат з урахуванням їх спеціалізації.

6. Підзаконний порядок регулювання територіального розташування вищих спеціалізованих судів, оскільки їх територіальне розміщення Законом України «Про судоустрій і статус суддів» не визначається. Розташування кожного з них є предметом нормативного регулювання — шляхом видання відповідного указу Президента України про утворення вищого спеціалізованого суду.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. В. В. Яременко та О. М. Сліпушко. — К. : Аконті, 1999. — Т. 4. — 944 с.
2. Сагатовский В. Н. Опыт построения категориального аппарата системного подхода / В. Н. Сагатовский // Философские науки. — 1976. — № 3. — С. 75–77.
3. Афанасьев В. Г. Системность и общество / В. Г. Афанасьев. — М. : Политиздат, 1980. — 368 с.
4. Гаазе-Рапопорт М. Г. Большие системы / М. Г. Гаазе-Рапопорт // Методологические проблемы кибернетики. — М., 1970. — Т. 11. — С. 156.
5. Тюхтин В. С. Отражение, системы, кибернетика / В. С. Тюхтин. — М. : Наука, 1972. — 256 с.
6. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Я. Сухарева. — М. : Советская Энциклопедия, 1984. — 415 с.
7. Тихомиров Ю. А. Управление делами общества. Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе / Ю. А. Тихомиров. — М. : Мысль, 1984. — 223 с.
8. Щекин Г. В. Теория социального управления : моногр. / Г. В. Щекин. — К. : МАУП, 1996. — 408 с.
9. Саркисян С. А. Прогнозирование развития больших систем / С. А. Саркисян, Л. В. Голованов. — М. : Статистика, 1975. — 192 с.
10. Сібільова Н. В. Теоретичні засади побудови судової системи / Н. В. Сібільова // Право України. — 2009. — № 6. — С. 38–45.
11. Назаров І. В. Судова реформа як частина правової реформи в Україні / І. В. Назаров // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 1 (5). — С. 63–75.
12. Сердюк В. В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 / В. В. Сердюк ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — 563 с.

13. *Бринцев В. Д.* Система організаційного забезпечення судової влади України : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 / В. Д. Бринцев ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2011. — 520 с.
14. *Назаров І. В.* Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 / І. В. Назаров ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2011. — 470 с.
15. *Прокопенко О. Б.* Право на справедливий суд : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / О. Б. Прокопенко ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2011. — 283 с.
16. *Сердюк В. В.* Верховний Суд України: витоки, сучасність, перспективи : моногр. / В. В. Сердюк. — К. : Істина, 2008. — 304 с.
17. *Ожегов С. И.* Большой толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — М. : Азъ, 1992. — 660 с.
18. *Ємельянова І.* Апеляційний і касаційний перегляд судових рішень в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти / І. Ємельянова // Право України. — 2004. — № 2. — С. 16–21.
19. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : моногр. / В. В. Комаров, В. І. Тертишников, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. проф. В. В. Комарова. — Х. : Харків юридичний, 2008. — 928 с.
20. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (гол. ред. кол.) та ін. — К. : Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т–Я. — 670 с.
21. *Кельзен Г.* Чисте правознавство. З дод.: Проблема справедливості / Г. Кельзен ; пер. з нім. — К. : Юніверс, 2004. — 496 с.
22. *Трачук П. А.* Децентралізація та проблеми адміністративного самоврядування / П. А. Трачук // Держава і право. Збірник наукових праць. — 2010. — Вип. № 48. — С. 243–247.
23. Утвердження європейської моделі судочинства та верховенство права — пріоритети судової реформи і відновлення суспільної довіри до судів (Інтерв'ю Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка головному редакторові газети «Голос України» Анатолію Горлову та головному редакторові загальнонаціонального юридичного журналу «Право України», академіку НАПрН України Олександрові Святоцькому // Голос України. — 2014. — № 192 (5942).
24. *Бабич О. М.* Співвідношення централізації та децентралізації в системі державного управління / О. М. Бабич // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 109–112.
25. *Василенко І. А.* Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия / И. А. Василенко. — 2-е, изд., перераб. и доп. — М. : Логос, 2001. — 200 с.
26. *Богданов А. А.* Тектология: Всеобщая организационная наука. Международный институт Александра Богданова / редкол. В. В. Попков (отв. ред.) и др. сост., предисл. и коммент. Г. Д. Гловели. — М. : Финансы, 2003. — Кн. 1. — 304 с.
27. *Beer A. S.* Decision and Control: The Meaning of Operational Research and Management Cybernetics / Anthony Stafford Beer. — London : Wiley, 1995. — 568 p.

28. *Ashby W. Ross*. Principles of the Self-Organizing Dynamic System / W. Ross Ashby // Journal of General Psychology. – 1947. – Vol. 37. – P. 125–128.

29. *Цирель С.* «QWERTY-эффекты», «Path Dependence» и закон иерархических компенсаций / С. Цирель // Вопросы экономики. – 2005. – № 8. – С. 20.

30. Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) : за станом на 12 липня 2011 р. // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 6. – С. 107.

31. Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2003 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 8, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) : за станом на 11 грудня 2003 р. // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 241. – 20 груд.

32. *Дерець В. А.* Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. : 12.00.07 / В. А. Дерещ ; Нац. акад. наук Укр. ; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.

33. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.

34. *Міхровська М.* Роль реординаційних відносин у демократизації виконавчої влади / М. Міхровська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Серія «Юридичні науки»). – 2013. – № 2 (96). – С. 91–93.

35. *Вільгушинський М. Й.* Суди загальної юрисдикції як суб'єкти соціальної взаємодії: адміністративно-правове дослідження : моногр. / М. Й. Вільгушинський. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 415 с.

36. Вищі спеціалізовані суди продовжують налагоджувати співпрацю задля забезпечення єдності судової практики / Act and Rules [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vicshi_spezializovani_sudi_prodovzhujut_nalagodzhuvati_spivpracju_zadlja_zabezpechennja_jednosti_sud.html.

37. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України станом на 12 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 39. – Ст. 2009.

38. Про визначення територіальної підсудності справ : розпорядження Голови Вищого адміністративного суду України : станом на 2 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vasu.gov.ua/archive/123231>.

39. Про визначення територіальної підсудності справ : розпорядження Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ : станом на 2 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymse/files/rozporjadzennja.pdf>

40. Програма підготовки суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (м. Київ, 3–14 листопада 2014 року) / Національна школа суддів України. — Окреме видання. — 6 с.

Глуценко С. В. Загальнотеоретичне бачення ролі та місця вищих спеціалізованих судів у системі судової влади України

Анотація. У статті досліджуються питання щодо ролі та місця вищих спеціалізованих судів у системі судової влади України. Теоретико-обґрунтоване бачення названих елементів правового статусу вищих спеціалізованих судів дозволило автору узагальнити основні положення та ознаки, які визначають їх роль і місце з урахуванням судоустрійних та процесуальних особливостей.

Ключові слова: вищі спеціалізовані суди, правовий статус, елементи правового статусу, судоустрій, судовий процес, судова влада.

Глуценко С. В. Общетеоретическое видение роли и места высших специализированных судов в системе судебной власти Украины

Аннотация. В статье исследуются вопросы роли и места высших специализированных судов в системе судебной власти Украины. Теоретико-обоснованное видение названных элементов правового статуса высших специализированных судов позволило автору обобщить основные положения и признаки, которые определяют их роль и место с учетом судоустройных и процессуальных особенностей.

Ключевые слова: высшие специализированные суды, правовой статус, элементы правового статуса, судоустройство, судебный процесс, судебная власть.

Hlushchenko S. V. General Theoretical Vision of Role and Place of High Specialized Courts in System of Ukrainian Judicial Power

Summary. The article deals with the investigation of the role and the place of high specialized courts in the system of Ukrainian judicial power. The theoretically-based vision of the noted elements of legal status of high specialized courts let the author generalize the basic provisions and features, which determine their role and place taking into account judiciary and procedural peculiarities.

Key words: high specialized courts, legal status, elements of high specialized courts, judiciary, judicial process, judicial power.